

„Science fiction”?

De kritiek op de economische theorie is maar niet verstommen. Zo'n vijftien jaar geleden begon de stroomversnelling (want critici zijn er steeds geweest) met de redes van Leontief (1970) voor de American Economic Association en van Phelps-Brown (1971) voor de Royal Economic Society. Eerder had Kenneth Boulding (in 1966) al gesproken over „Ptolemaic economics”. En sindsdien waren er vele anderen – waaronder prominente economen – die in dit koor meezongen. Toch is er niet zoveel veranderd. Voor en na blijven de gangbare modellen in leerboeken opduiken. Men tracht – en dat was één van de punten van kritiek – realistischer te worden door meer relevant empirisch materiaal in de teksten te vlechten. Ook de illustraties worden belangrijker: leerboeken met populaire plaatjes en kleurengebruik zijn geen zeldzaamheid meer. Het lijkt wel of populariseren de bezwaren moet opheffen.

Maar het was niet daar waar de schoen wrong. Goede auteurs uit het neoklassieke denken (Georg Stigler bij voorbeeld) hadden reeds lang de gewoonte toegepaste studies te maken en de bevindingen in theoretische exercities te verwerken. De kritiek was dan ook niet verreikend genoeg. Wanneer dikwijls te beluisteren valt dat veel van de economische theorie niet overeenstemt met het werkelijke economische gebeuren (vooral de micro-theorie geldt hier als schuldig), dan is het de vraag of dat de wortel van het kwaad aanwijst. Voor de Berlijnse emeritus-hoogleraar Helmut Arndt is deze vraag niet twijfelachtig: de gangbare economische theorie heeft niet te weinig werkelijkheidsgehalte; zij is naar opzet, constructie en uitwerking vierkant in strijd daarmee. In zijn, dit jaar in de Verenigde Staten uitgegeven boek 1) doet hij in een achttal hoofdstukken een aanval op de wijze waarop in de economie getheoretiseerd wordt en die liegt er niet om. Allerlei, sinds lang gangbare begrippen, veronderstellingen en werkwijzen worden op de korrel genomen en uiterst kritisch beoordeeld. Heeft Arndt gelijk, dan is de economische wetenschap meer „science fiction” dan wetenschap en aan een grondige herbezinning toe.

Welke zijn de bezwaren? Ik kan in dit bestek natuurlijk niet alles bespreken maar zal enige punten de revue laten passeren. Een algemeen, methodologisch bezwaar is dat de economische theorie, aldus Arndt, iedereen leert te abstraheren van tijd en ruimte. Het volledige-mededingsmodel – de kern van de micro-economische markttheorie – doet dat sinds Jevons in 1871 de vraag stelde onder welke voorwaarden één marktprijs geldt. Het antwoord is: wanneer de goederen die verhandeld worden volledig uniform en homogeen zijn, dan wanneer er geen ruimtelijke en tijdsverschillen bestaan. Voor kopers geldt dan de „law of indifference” ten aanzien van de aangeboden goederen en zo'n markt is „volledig” of „perfect”.

Kant, zo citeert Arndt, schreef dat tijd en ruimte de begrippen zijn waarop alle ervaring is gebaseerd. Zonder die kan men niets zin-

nigs over de wereld zeggen. De perfecte markt is dus een transcendentiaal begrip en de werkelijke markten in de wereld zijn bijgevolg altijd „imperfect”. Sommige economen (Samuelson bij voorbeeld) beweren nu dat in dit ondermaanse perfecte markten bestaan, maar anderen zijn voorzichtiger en beschouwen deze soort markten slechts als ideaal, of als maatstaf om de werkelijkheid aan te beoordelen. Geen van deze standpunten is houdbaar. Indien ondermaanse markten namelijk imperfecte markten zijn, heeft men stilzwijgend het marktproces geïntroduceerd en daarin worden concurrentieprijs niet bepaald door kosten, maar door schaarste (d.w.z. vraag-aanbodverhoudingen). Alleen wanneer prijzen van marginale kosten afwijken is er concurrentie. $P = MC$ is een regel die niet van deze wereld is en waaraan die wereld ook niet kan worden afgemeten.

Het gekozen uitgangspunt, aldus Arndt, heeft verstrekkende gevolgen. Het onderscheid tussen concurrentie en monopolie wordt slechts van kwantitatieve aard (minder aanbod, hogere prijs), terwijl het in essentie bestaat uit kwalitatief verschillend gedrag m.b.t. produktkwaliteit, produktietechniek en het volgen van de vraag. Een ander punt is dat ondernemingen in verliessituaties niet doorproduceren zolang de variabele kosten maar worden goedgeemaakt, zoals veelal geleerd wordt, maar zolang de liquiditeitspositie dit gedooft. Faillissement volgt wanneer de kas leeg is. Het spinnewebtheorema, dat Leontief introduceerde in de theorie, deugt al evenmin. Ondernemingen worden in deze procesanalyse geacht zich op dezelfde wijze te gedragen als in het tijdloze evenwicht. Een proces is evenwel geen opeenvolging van evenwichten, waarin ondernemingen handelen overeenkomstig marginale kosten. Zo kan men doorgaan met allerlei modellen (b.v. Sweezy's geknikte vraagcurve of prijsdiscriminatie) en hele leerstukken (b.v. de „market failures”-theorie of de theorie van de economische orde) die op het drijfzand van het perfecte-marktmodel gebouwd zijn, of daardoor uit de economie verdreven zijn, zoals de vraagstukken van economische macht en van techniek en innovatie. Deze laatste worden opgeborgen in een gegeven waarde van de coëfficiënt β en beschouwd als onafhankelijk van conjunctuur en economische orde. Waarom centraal geleide systemen dan zo weinig innovaties opleveren en de vooruitgang moeten imiteren en zelfs stelen van dynamische markteconomieën blijft geheel duister.

Een schrale troost is dat dynamische theorieën zoals van Schumpeter en de neo-Oostenrijkse theorie de laatste jaren opgang maken. De troost is, althans voor het onderwijs, schraal, omdat deze theorieën voor goed begrip vergen dat het geleerde in de basis

overboord wordt gezet. Dat is een weinig verantwoorde inrichting van het leerproces, zowel in pedagogisch als in economisch opzicht.

Andere bezwaren die Arndt tegen beoefenaars van de economie richt, zijn eerder gehoord, maar niet vaak met zoveel bewijs ondersteund. Zij komen neer op onterechte generalisaties van de modelresultaten, de eliminatie van het menselijk handelen, het gebruik van „oneindige waarden” (bij voorbeeld bij perfecte vraagelasticiteit; dit is overigens een kritiek die men niet vaak tegenkomt), de onterechte vereenvoudigingen, begripsverwarring en de verabsolutering van hypothetische bewerkingen. Als voorbeeld van dit laatste mogen gelden de behandeling van het acceleratiebeginsel (en het multiplierbeginsel) in bijna alle leerboeken. Dat deze hypothetische principes slechts opgaan in een gesloten economie, wanneer er geen sprake is van reservecapaciteiten in bedrijfstukken, bij een onveranderde levensduur van machines, bij gebreke van kartelovereenkomsten of consumentenvoorkeuren (in beide gevallen kunnen producenten de levertijden rekken; zij behoeven de investeringen slechts te vergrotten naar eigen discretie, zoals Mercedes-Benz al jaren doet) wordt door bekende auteurs als Schneider en Samuelson (naast vele anderen) geheel of ten dele verzwegen. De hypothese wordt gegeneraliseerd en de conclusies toegepast op de werkelijkheid, terwijl het gegeven de voorwaarden, eerder waarschijnlijk is dat zij niet zullen werken. Het acceleratiebeginsel werd geboren toen Aftalion in bedrijfstukken als kolen, ijzer en staal en cement deze bewegingen in de investeringen zag optreden; maar of het opgaat in de thans veelal genoemde kapitaalgoederenindustrie, is, gegeven de technische ontwikkeling, juist in deze sector nogal dubieus.

Of Arndt nu gelijk heeft in al zijn bezwaren tegen de huidige wijze van theoretiseren (waarvan in deze column uiteraard slechts enige specimen konden worden gegeven) is minder belangrijk dan de boodschap dat de economie te veel „science fiction” is en te weinig onderzoekende, empirische wetenschap. „Science fiction” brengt ons te weinig – aan de werkelijkheid gemeten – vaststaande resultaten, indoctrineert, verwaarloost nieuwe ontwikkelingen en zet een jongere generatie op het verkeerde spoor. Een wetenschap die van deze dingen kan worden verwacht, zou ten minste aan zelfonderzoek moeten doen. Internationaal – en vooral in de Angelsaksische landen – wordt daar, blijkens telkens opduikende publikaties, aan gewerkt, al moet ik zeggen dat de hardnekkigheid waarmee aan onhoudbare, overgeleverde inzichten wordt vastgehouden, nogal teleurstellend is. De aandacht in Nederland voor dit probleem is, afgezien van de onlangs in dit blad gevoerde discussie over de merites van de econometrie, evenwel nagenoeg afwezig. Dit is geen teken van vitaliteit. Arndts boek verdient dus brede aandacht.

1) H. Arndt, *Economic theory vs economic reality*, Michigan State University Press, Michigan, 1984.